№ 263 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28 **1902** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28 № 263

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Նամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելեֆոն № 258.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆոն № 258.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Իշխաններ Դաւիթ եւ Իլիա Զախարովիչ Մելիքովները եւ իշխանուհի Մարթա Զախարեվնա Ծավճավաձէ ցաւօք սրտի յայտնում են իրանց ազգականներին եւ ծանօթներին իրանց մօր՝

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ՄԱՐԻԱ ԶԱԽԱՐԵՎՆԱ ՄԵԼԻՔՕՎԱՅԻ

մահը։ Հոգեհանգիստներ տեղի են ունենում ամեն օր, երեկոյեան 8 ժամին (Կոջորի փողոց, տուն № 7։ Թաղման օրվայ մասին կը յայտարարվի առանձին։ 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի հալածեցէք.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հայոց ներկայացումները. Մատենագրութիւն. Նամակ Նոր-Նախիջեւանից. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Աւստրիայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Օգնութիւնից յետոյ։

ՄԻ ՀԱԼԱԾԵՑԷՔ

Որքան ծանր է թղթակցի պաշտօնը մեզանում, ուր դեռ սովոր չեն հրապարակական խօսքի ընդարձակ գործադրութեանը։ Թղթակիցը դեռ ձեռք չէ բերել այն դիրքը, որ ապահովէր նրա համար որոշ չափով անկախութիւն շրջապատող հասարակութիւնից։

Մենք ցանկանում ենք ճիշդ և ստոյգ տեղեկութիւններ ունենալ մեր շուրջը կատարվող եղելութիւնների մասին, մենք պահանջում ենք, որ կեանքի մէջ կատարվող զանցառութիւնները և զեղծումները յայտնագործվեն մամուլի էջերում, մենք այդ բոլորը կամենում ենք մեր ձեռքի տակ ունենալ, որպէս զի հնարաւորութիւն ունենանք գիտակցաբար վերաբերվել դէպի մեր շրջապատը, մաքառել չարիքի դէմ և միջոցներ մշակել աւելի լաւ դրութիւն ստեղծելու գրականութեան մէջ։

Սակայն սակաւաթիւ են այն անձինք, որոնք բաւականաչափ բարոյական ոյժ և վստահութիւն ունեն վերցնելու իրանց վրա չարիքը մերկացնողի և նրա դէմ բողոքողի դեր։ Այդպիսի մի գործ համարձակութիւն և յաճախ վտանգաւորութիւն է պահանջում։ Կենտրոնական քաղաքներում, ուր քաղաքացիական կեանքը զարգացել է, ուր մարդկանց շփումը աւելի բազմադիմի և ընդարձակ չափով է կատարվում, հասարակութիւնը փոքր ի շատէ սովոր է հրապարակախօսութեանը և կեանքի երեւոյթների մերկացման գործողութեանը. այդտեղ նոյն իսկ լինում են դէպքեր, երբ մարդկանց լռութիւնը և համակերպվելու ձգտումները դատապարտութեան են ենթարկվում, իսկ գաւառական քաղաքներում և գիւղական շրջաններում շատ անտանելի է այն թղթակցի, յօդուածագրի կամ հասարակական գործողի դրութիւնը, որ իր վրա վերցրել է մերկացնողի դեր։

Մենք կարող էինք բազմաթիւ օրինակներ բերել, թէ ինչ զրկանքներ են կրել մեր թղթակիցները իրանց գրուածքների, շատ անգամ նոյն իսկ անմեղ զեկուցումների համար։ Մեր թղթակիցները շատ թանգ գին վճարեցին իրանց գործունէութեան համար Ախալքալաքում, Օղնախում, Կաղզւանում, Աշտարակում, Շուշիում, Երեւանում, Վաղարշապատում, Իգդիրում և շատ ուրիշ տեղերում։ Նրանցից մի քանիսը զրկվեցին իրանց պաշտօններից, միւսները ստիպված եղան թողնել իրանց բնակավայրերը և ուրիշ քաղաքներ տեղափոխվել, իսկ շատ շատերը լռութեան են մատնել իրանց կամ շօշափում են եղելութիւնների մի շատ սահմանափակ շրջան։

Եւ ո՞վքեր են հալածողները։ Նոյն հասարակութեան անդամները՝ գիւղական հարուստը կամ վաշխառուն, գիւղական տանուտէրը կամ դատաւորը, երէցփոխը կամ քահանան և ուրիշ տեղական գործողներ։

Ճիշդ է, շատ դէպքերում թղթակիցը վայելել է առանձին և վարչական անձանց համակրութիւնը և պաշտպանութիւնը, բայց անհրաժեշտ է, որ ամբողջ հասարակութեան ազդեցիկ մասը սկսէ կուլտուրական դեր կատարել և չը վախենալ իր հասարակական գործերը քննադատելուց, իր կեանքի չարիքները յայտնագործելուց։

Մի հալածեցէք նրանց, որոնք, տոգորված ճշմարտասիրութեան գաղափարով, երեւան են հանում կեանքի ցաւերը, պաշտպանեցէք նրանց և աջակցեցէք նրանց մեահամուռ ոյժերով կռուելու կեանքի չարիքների դէմ։ Նրանց հալածելով դուք ձեզ էք հալածում, պաշտպանելով նրանց ձեր շահերն էք պաշտպանում։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Թիֆլիսի ժողովարանի կազմակերպած հայոց ներկայացումները, իշխանուհի Թումանեանի ղեկավարութեամբ, շարունակւում է իր ներկայացումները ժողովարանի անդամների համար, եւ ամեն անգամ ներկայացումը գրաւում է ահագին բազմութիւն։ Ուրախալի է տեսնել, որ ներկայացումներին յաճախում են նոյն իսկ այնպիսի ընտանիքներ, որոնց չէ կարելի տեսնել ուրիշ թատրոններում։

Երեքշաբթի օրվայ ներկայացումը դրաւել էր դարձեալ անդամների եւ նրանց ընտանիքների այնպիսի մեծ բազմութիւն, որ մի հատ ազատ տեղ չէր մնացել։ Ներկայացնում էին Բրիօի հեղինակութիւն «Les Remplacantes» «Մայրերի փոխանորդներ» կոմեդիան, որի բովանդակութիւնը վերաբերում է Ֆրանսիայի մէջ արմատացած մի մեծ չարիքի։ Այդ չարիքը կայանում է նրանում, որ ֆրանսիական գիւղերում երիտասարդ մայրերը, ձգելով իրանց երեխաներին, գնում են Պարիզ ծծմայր լինելու բուրժուաների մօտ, որպէս զի փող աշխատեն, իսկ նրանց ամուսինները, մնալով գիւղում, փոխանակ աշխատելու, պարապում են արբեցողութեամբ, պորտաբոյծ են դառնում, սպասելով ապրուստի համար իրանց կանանց վաստակած դրամները։ Հայոց հասարակութեան համար այդ պիեսան ժամանակակից կարող է համարվել այն տեսակէտով, որ մեր բուրժուազական դասակարգի մէջ եւս արմատացած է երեխային մօր կաթով չը կերակրելու վնասակար սովորութիւնը։

Դերակատարներից իր բնական եւ զգացված խաղով ուշադրութիւն գրաւեց օր. Զմշկեան, իսկ պ. Համբարձումեան, որ կատարում էր չարիքը պախարակող եւ նրա դէմ կռւող գիւղական բժշկի դերը—նկատենք, ի միջի այլոց, բեզօնների դեր—կարողացաւ դուրս բերել մի հասարակական համեստ գործչի համակրելի տիպը։ Մնացած սիրողներից Շիրինեան ճիշդ կերպով հասկացել էր միամիտ, պարզ ֆրանսիացի գեղջուկի տիպը, իսկ տ. Արվանեան կարողացաւ բուրժուազական բարձր շրջանին պատկանող անգործ եւ թեթեւամիտ ու թեթեւաբարոյ տիկնոջ դերը աջողութեամբ կատարել։

Հ. Ա.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

I

Բժ. Ա. Բուդաղեան. „Առողջ և հիւանդ երեխայի օգին". Պետերբուրգ 1902 թ. 90 երես 1 պատկերով. գինը 20 կոպէկ։

«Դու, նորատի մայր, ասում է յարգելի հեղինակը, քնած մանուկիդ օրօրոցի մօտ նստած ժամանակդ ու այդ ջերմ շնչող կենդանի արարածին դիտելիս՝ հարցրել ես ես արդեօք ինքդ քեզ, թէ որտեղից է այս կեանքը, ինչու է ապրում եւ ինչ է նշանակում»...

Ո՛չ. կը պատասխանենք այդ հարցին. դժբաղդաբար, մեր մայրերից շատ քչերն են այդպիսի հարցերով զբաղվում, շատ քչերն են իրանց բարձր կոչումն ու պարտականութիւնը հասկանում։ Մեզանում չը կայ ընտանեկան դաստիարակութիւն—կանոնաւոր հիմքի վրա դրված. չը կայ մայրական պարտաճանաչութիւն—այդ գործօնի արժէք ունեցող։

Մտէք մեր գիւղերն ու քաղաքները եւ դուք կը պատահէք բազմաթիւ երեխաների՝ մերկ ու բոբիկ, զուրկ ընտանեկան դաստիարակութիւնից։ Թողէք կարիքի ու չքաւորութեան վայրերը եւ մտէք պճնազարդ ապարանքները, հարուստ ընտանիքները—այստեղ էլ ձեր առաջ կը բացվի նոյն պատկերը, միայն ուրիշ գոյներով։ Այդտեղ դուք կը տեսնէք արտաքին մի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԻՑ ՅԵՏՈՅ

I

Դուք չէք մոռացել աղէտաւոր այն ձայնը, որ լսվեց Ախալքալաքի գաւառից։

Այն թշուառութիւնները, որոնք թափվեցին այդ գաւառի վրա միմեանց ետեւից, սարսափ էին ազդում իւրաքանչիւրիս վրա։ Երկրաշարժը իր երկար ժամանակ շարունակվող ցնցումներով, հօտեհատեան մլուկը եւ հացի բզէզը իրանց աւերածներով, ժանտը, ցրտահարութիւնը եւ ուրիշ վնասաբեր ազդեցութիւնները իրանց մանաւոր արտայայտութիւններով, գումարված միասին՝ ստեղծեցին գաւառի ազգաբնակութեան համար մի անօրինակ թշուառ կացութիւն։

Քանդված էին տները, փլատակների տակ էին մնացել բազմաթիւ մարդիկ, կոտորվել էին անասուն կենդանիները, ոչնչացել էին հացի պաշարները, փչացել էին արտերը եւ դարձել անպէտք վարուցանքի համար. տիրել էր թշուառութիւն մեծ տարածութեան վրա եւ յայտնի չէր, թէ ինչպէս պէտք է բուժվեն այն խոր վէրքերը, որ բացվել էին դժբաղդ գաւառի ազգաբնակութեան մարմնի վրա։

Հասարակութիւնը խորապէս զգաց դրութեան լրջութիւնը եւ օգնութեան հասաւ։ Նրախուսված վարչութեան բարեցակամ վերաբերմունքից՝ նա առատ նուէրներ ուղարկեց այն կոմիտէներին, որ կազմակերպված էր դժբաղդացած գիւղացիներին օգնելու նպատակով։

Եւ շնորհիւ հասարակութեան եւ վարչութեան աջակից գործունէութեան՝ կարելի եղաւ մեղմացնել ճակատագրի հարուածների ծանրութեան ոյժը եւ մխիթարել ժողովրդին։

Քաղցածները ստացան հաց, հիւանդները պատսպարվեցին հիւանդանոցներում եւ ստացան բժշկական օգնութիւն, անասուններից զրկվածները ստացան լծկան եզներ եւ կաթնատու կովեր, սերմացու չունեցողները ստացան վարուցանքսի համար ցորեն, չօվդար, կտաւատ եւ գետնախնձոր, առանց պատսպարանի մնացածները ստացան առաք հագուստեղէն, անկողիններ, ծածկոյթներ, ժամանակաւոր վրաններ եւ վարձովի բնակարաններ։

Կարօտութեան սուր եւ ծանր շրջանը անցաւ, կարօտեալը իր անհրաժեշտ պիտոյքները հոգալու կարողութիւն ստացաւ եւ սկսեց կազդուրվել բարոյապէս եւ տնտեսապէս։

Մնացել էր միայն մի մեծ հոգս, մի ծանր պարտաւորութիւն—այն է տների շինութեան գործը, որ պահանջում էր թէ տեխնիկական մշտական հսկողութիւն, թէ նիւթեղէն պատրաստութիւն եւ թէ խելացի ծախսարարութիւն։

Վերջապէս աջողվեց եւ այդ գործը գլուխ բերել։ Տները արդէն շինված են եւ գիւղացիները սկսել են արդէն նրանց մէջ ապրել։

Կոմիտէտը իր կողմից նշանակեց մի յանձնաժողով, որ պէտք է տեղնուտեղը այցելէր շինած տները, քննէր թէ որքան նրանք շինված են համապատասխան կազմած նախագծերին եւ ծառայում են իրանց նպատակին։

Պատիւ ունենալով այդ յանձնաժողովի անդամ լինելու, ես մօտից ծանօթացայ տների շինութեան հետ եւ անհրաժեշտ եմ համարում ներկայացնել մի նկարագիր մեր հասարակութեան, որ այնքան զգայուն կերպով իր սրտին մօտ ընդունեց թշուառացածների վիճակը եւ տուեց դրամական օժանդակութիւն նրանց պիտոյքները հոգալու համար։

Յանձնաժողովի անդամներն էին Թիֆլիսի գլխաւոր կոմիտէտի կողմից՝ նահանգական գիւղացիական առեանի անդամ Ե. Վէյդենբաում, նահանգական ինժեներ Կ. Տատիշչեվ, ինժեներ Կ. Անտօնօվ, կոմիտէտի քարտուղար Ե. Լուցենկօ եւ ես, իսկ Ախալքալաքի տեղական կոմիտէտի կողմից՝ գաւառապետ Լ. Զիսսերման եւ տեղական դպրոցական տեսուչ Պ. Սօրօկին։ Իբրեւ պատասխանատու անձինք ներկայ էին կապալառու Մ. Մուրադեան իր օգնական Զիլինգարեանի հետ։

Յանձնաժողովը ուղեւորվեց Ախալքալաքից դէպի Բարալեթ գիւղը, որտեղից, իբրեւ կենտրոնական կէտից, այցելութիւններ արեց գիւղերին։

Դեռ Բարալէթ չը հասած, ճանապարհին, մենք այցելեցինք Արագովա գիւղի դպրոցական շէնքը, որ կառուցված է կոմիտէտի հաշւով։

Բարալէթից նայողը տեսնում է հօրիզօնում գիւղերը իրանց նորաշէն տներով։ Նրանք աչքի են ընկնում եւ հետաքրքրութիւն են շարժում։

II

Նոր տների շնորհիւ գիւղերը փոխել են իրանց արտաքինը դէպի լաւը։ Դա առաջին, շատ նպաստաւոր տպաւորութիւնն է, որ գործում են այդ գիւղերը այցելողի վրա։ Սակայն բարեփոխութիւնը կատարեալ չէ այն պատճառով, որ նոր ձեւով չեն շինվել գիւղերի բոլոր տները, այլ նրանց միայն մի մասը։

Այս տեղերի նահապետական գիւղը իր ստորերկրեայ բնակարաններով, իր միացած եւ հողի մակերեւոյթի հետ հաւասարեցրած կտուրներով, հեռուից կամ բոլորովին տեսանելի չէ եւ կամ գործում է աւերակների եւ փլատակների մի կոյտի տպաւորութիւն։

Այդպէս չէ նոր ձեւի տներ ունեցող գիւղը։ Նա ոչ միայն շատ հեռուից աչքի է ընկնում իր բարձր տներով, այլ եւ գործում է բարեշէն գեղեցիկ աւանի տպաւորութիւն։ Դուք կարծում էք թէ ձեր առաջ մի գերմանական կամ մօլօկանների գիւղ է ընկած։

Մենք այցելեցինք բոլոր այն գիւղերը, որտեղ շինված են նորաձեւ տներ եւ տեսանք բոլոր տները, մանրամասն քննութեան ենթարկելով իւրաքանչիւր գիւղում մի քանի տներ, չափելով սենեակները եւ պատերը եւ համեմատելով այն յատակագծերի հետ, որոնք մշակված էին նախօրոք տների համար։

Առաջին գիւղը, որ մենք այցելեցինք, Բեժանօ գիւղն էր։ Այդտեղ շինված են միայն տաս նոր ձեւի տներ։

Ի՞նչ է նոր ձեւի տունը։

Միայն մարդկանց բնակարան։ Դա լիակատար մի գիւղական դաստակերտ չէ իր բոլոր բաժանմունքներով, օրինակ գոմանոցներով, ախոռներով, մարագներով, սարդափներով, այլ

փայլ ու ձեւականութիւն՝ ծծմայրերի ու «բօններին» հետ միասին, բայց ոչ կանոնաւոր դաստիարակութիւն։

Եւ այդ մասյլ իրականութեան ազդեցութիւնն աւելի ճնշող կը դառնայ, եթէ չարունակ յիշէք՝ թէ բնութիւնը ստեղծում է մարդուն, իսկ դաստիարակութիւնը—կատարելագործում ու ուղղութիւն տալիս նրան։ Թէ մանուկների մէջ է ապագայ մարդկութիւնը։

Այո, չափազանց ճնշող է մեր իրականութիւնը, բայց նրա դէմ մաքառելը հնարաւոր։ Հարկաւոր է միայն գիտակցութիւնն ու բարի ցանկութիւն։ Հարկաւոր են այդ ցանկութիւնն իրականացնող միջոցներ։ Հայկական կեանքի ներկայ պայմաններն աչքի առաջ ունենալով, կարելի է ասել թէ այդ միջոցների շարքում գերակշռող դեր կարող են խաղալ ժողովրդական գրքերը։ Դրանց միջոցով կարելի է զարթեցնել թմրած մայրերին։ Դրանց միջոցով կարելի է չեչտել ու աններեւ դարձնել մայրական կոչման վեհութիւնը, պարտականութեան բարձրութիւնը։

Ահա այդ տեսակէտից կատարեալ աջողութիւն ենք ցանկանում յիշեալ գրքոյկի տարածմանը։ Գ. Բուդուղեան դեռ անցեալ տարի իր «Ժառանգութիւն եւ Դաստիարակութիւն» գրւածքով մատնանիշ արեց, թէ հասարակական կեանքում որքան մեծ դեր է խաղում դաստիարակութիւնն առհասարակ։ Ներկայ աշխատութիւնը գալիս է լրացնելու այդ գրուածքը, ընթերցողի առաջ բաց անելով «Առողջ ու հիւանդ երեխայի ոգին»։

Հեղինակը համառօտակի ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս դեռափթիթ մանուկի մէջ հետզհետէ բացվում—զարգանում են զգայարանքները, թէ ինչ ճանապարհով այդ թոյլ էակը դառնում է գիտակցող ու մտածող, չարունակ ենթարկվելով միջավայրի ազդեցութեանը։ Գ. Բուդուղեան իրան յատուկ սովորութեամբ այստեղ էլ գիտական չոր տեղեկութիւնները համեմում է լիրիքական զեղումներով, որով եւ աւելի մատչելի է դարձնում գրքոյկի ընթերցանութիւնը։

II

Բժ. Ս. Բուդուղեան, „Երիտասարդութիւն և ծերութիւն“ Պետերբուրգ. 1902. 54 երես. գինը 15 կոպէկ։

Ահա մի գիրք, որի ընթերցանութիւնը օգտակար կարող է լինել ժողովրդի բոլոր խաւերի, բոլոր շրջանների համար։ Եւ իսկապէս, ում համար կարեւոր չէ իմանալ, թէ ինչ պէտք է անել երկար ապրելու համար, թէ ինչ միջոցների պէտք է դիմել կազմուածքը ֆիզիքական եւ բարոյական վաղաժամ փորձանքներից ազատ պահելու համար...

«Կեանքը կարճատեւ չէ լինում, իրաւացի կերպով նկատում է պ. Բուդուղեան, այլ մենք ինքներս ենք նրան կարճատեւ դարձնում... Մեր գոյութեան երկար կամ կարճ տեւողականութիւնը, մեր ամբողջ մարմնի առողջութիւնը կամ տկարութիւնը—դրանք բոլորն էլ կախումն ունեն կազմուածքի բնական դիմացկանութեան աստիճանից, միջավայրից եւ կենցաղավարութիւնից»։

Եւ գրքոյկի ամբողջ բովանդակութիւնը գալիս է պարզաբանելու այդ կէտերը, մատնանիշ անելով կանոնաւոր կենցաղի ուղիղ ճանապարհը։

Այդպիսով յարգելի հեղինակը երկար ապրելու համար չէ առաջարկում ոչ «անմահական ջուր» եւ ոչ էլ մոգական մի այլ միջոց։ Նա իր գրուածքով աշխատում է ցոյց տալ, թէ երիտասարդութիւն պահպանելու, կեանքը երկարացնելու համար իւրաքանչիւր անհատ պարտաւոր է չափաւոր ու պահեցող լինել եւ միշտ կանոնաւոր կեանք վարել...

Ե. Թ.

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ

Նոյեմբերի 10-ին

Նոյեմբերի 8-ին Նոր-Նախիջեւանի թեմական դպրոցի տարեդարձն էր։ Հանդէսին հրաւիրված էին շատ մարդիկ, բայց ներկայ էին միայն մի քանի հոգի։ Որքան էլ աշխատում է դպրոցի վարչութիւնը կապել թեմական դպրոցը հասարակութեան սրտի հետ, ջերմացնել եւ բնտանեցնել դպրոցի եւ ժողովրդի յարաբերութիւնը, այնու ամենայնիւ, մի ինչ որ անախորժ «տրամադրութիւն» առաջնում, կարում եւ հեռացնում է ժողովրդին դպրոցից։

Հանդէսը սկսվեց մաղթանքով. որից յետոյ դպրոցի պ. տեսուչը կարդաց անցած 1901—1902 ուսումնարանական տարվայ հաշիւը։ Հաշուից երեւաց, որ անցած ուսումնարանական տարում բոլոր աշակերտների թիւը եղել է 294. այդ թիւը այս տարի, շնորհիւ մեծ քանակութեամբ նոր մտնող աշակերտների, աճել է մինչեւ 350-ի. հոգաբարձութիւնը այս տարի բաց է արել երկու առաջին նախակրթարանների զուգընթաց դասարանները։

Աշակերտների մեծ մասը, ինչպէս եւ սպասելի էր (207), տեղացիներ են, մնացածները շրջակայ հայաբնակ գիւղերից—Ղրիմից, Բեսարաբիայից, Կովկասից եւ հիւսիսային Կովկասից։

Աշակերտների առաջադիմութիւնը 65% է կազմում։ Բոլոր աշակերտներից փոխադրվել են 183 հոգի։ 69 մնացել են, իսկ 31 արձակվել են համաձայն իրանց կամքի կամ մի ուրիշ պատճառներից ստիպված։

Բոլորը, ինչպէս գիշերօթիկ, նոյնպէս եւ երթեւեկ աշակերտներից 114-ը սաներ են թէ մասնաւոր մարդկանց եւ թէ տեղական բարեգործական ընկերութիւնների, որոնցից 26-ը գիշերօթիկ են, իսկ մնացածները ստանում են չոր եւ ուսումնական պիտոյքներ բարեգործական ընկերութիւնից եւ եկեղեցական հոգաբարձութիւնից։ Բացի վերեւ յիշված սաներից, շատերն էլ ազատ են ուսման վարձ վճարելուց։

Նոյն հաշուից երեւում է, որ դպրոցի վարչութիւնը, աչքի առաջ ունենալով աշակերտների մեծամասնութեան աղքատ դասակարգին պատկանելը, հետեւապէս զուրկ որ եւ է բարոյական կրթիչ զուարճութիւններից, տարվայ ընթացքում կազմում է գրականական-երաժշտական առաւօտներ կամ երեկոներ, ուր աշակերտները մարզում են իրանց գրական եւ երաժշտական ընդունակութիւնները։ Ամբողջ ուսումնարանական տարվայ ընթացքում այդպիսի երեկոներ կամ առաւօտներ եղել են 6։

Ուսումնական հաշւետւութիւնից յետոյ հոգաբարձութեան քարտուղար պ. Բուդաղեան կարդաց տնտեսական մասի հաշիւը, որից երեւաց, որ հոգաբարձութիւնը ծախսել է անցեալ տարվայ ընթացքում 29,387 ր. 46 կոպ., մուտք ունեցել է 39,924 րուբլի 50 կ., որս մէջ է մտնում եւ Պետերբուրգի հայոց եկեղեցու երկու տարվան տուած 6,000 րուբլին։ (Պետերբուրգի հայոց եկեղեցին որոշել է 6 տարի չարունակ տալ տարեկան 3,000 րուբլի)։

Հաշւետւութիւնից յետոյ աշակերտները արտասանեցին ոտանաւորներ, նուագեցին ջութակի, մանդոլինի եւ դաշնամուրի վրայ։ VI-դ դասարանի աշակերտ Վանեցեան Մկրտիչը կարդաց բերանացի ռէֆէրատ՝ «Ընտանիքի կրթական նշանակութիւնը եւ դպրոցը, եւ ընտանիքի նշանակութիւնը կրթական գործում»։ Այդ ընդունակ եւ շնորհալի պատանին խորը տպաւորութիւն թողեց բոլոր հանդիսականների վրայ։ Գ. Վանեցեան Ներսիսեան դպրոցի աշակերտ է եղել, որտեղից V դասարանից փոխադրվել է այստեղի դպրոցը։ Այդ պատանին չքաւոր ընտանիքի զաւակ է եւ կարօտ է օգնութեան բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու համար։ Դարձնում ենք նրա վրայ բարեգործների ուշադրութիւնը։

Երեկոյեան դպրոցում գրական եւ երաժշտական երեկոյթ էր։ Երեկոյթից յետոյ ընթրիք եղաւ, որին հրաւիրվեցին պ.պ. հոգաբարձուները, ուսուցիչները եւ հայրերը, բացի թեմական դպրոցը աւարտող սաներից, որոնց մէջը կար նոյն իսկ դպրոցի նախկին ծառայողներից մէկը։

Այդ օրվան տօնը անչուշտ հիմնարկութեան սաների տօնն էր, եւ այդ տեսակ կոպիտ եւ անվայել անուշադրութիւն դէպի նախկին սաները վարչութեան կողմից աններելի անքաղաքավարութիւն էր։

Ե. Գենջեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, Նոյեմբերի 22-ին

«Մշակ»-ի № 250-ի լուրերի բաժնում հաղորդված էր, որ Թիֆլիսի հայոց հոգեւորականների ապահովութեան գանձարանի վարչութիւնը, ի նկատի առնելով իմ դէմ եղած բանաւոր եւ գրաւոր բողոքները՝ քննութիւն է նշանակել եւ արձակել ինձ պաշտօնիցս։ Սրանով յայտնում եմ, որ ներկայումս ես գտնվում եմ իմ պաշտօնում եւ ոչ մի քննութիւն դեռ տեղի չէ ունեցել, որ եթէ միայն արդարութեամբ առաջնորդվի, յուսով եմ, թէ պիտի ձգէ մեր քահանաներից մի քանիսի դիմակը եւ ցոյց տայ իմ դէմ եղած բողոքների բուն պատճառները։

Կառավարիչ Խօջիվանքի հայոց գերեզմանատան՝

Զ. Սիմէօնեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Եկատերինօդար, Նոյեմբերի 21-ին,

Պ. Նուաէին հանգիստ չեն տալիս Եկատերինօդարի «ապէրապէրները», մանաւանդ գործակալը, նախկին աւագ ուսուցիչ Վարդանեանը, որի կենսագրութիւնից մի կտոր քաղելով արխիվներից, հարկաւոր համարեց ծանօթացնել հայոց ազգին։ Եւ իսկապէս զարմանալի մարդ է այդ գործակալը. ժողովուրդը չէ հետաքրքրվում հասարակական գործերով, մեղաւորը գործակալն է, թէեւ պ. Նուաէն կարդում է «Մշակում», որ ամեն տեղ էլ նոյնն է. արդեօք այնտեղ էլ անիրաւ գործակալներն են մեղաւոր։ Այդ գործակալը, աւագ ուսուցիչ Վարդանեան եղած ժամանակ, երբ ուզեցել է քահանայ դառնալ, ըստ սովորութեան ժողովուրդը կուսակցութեան է բաժանվել, ինչպէս առհասարակ լինում է. իսկ երբ քահանայ է եղել եւ գործակալ, այդ կուսակցութիւնները հաշտվելով մոռացել են փոխադարձ ատելութիւնը, իրար հետ նստում են եւ զբաղվում հասարակական գործով, դարձեալ մեղաւոր է գործակալը։ Գիմնազիաներում հայոց լեզուով կրօն չէ աւանդվում. մեղաւոր են երկու ապէրապէրները, որոնցից մէկը դարձեալ գործակալն է։ Պ. Նուաէին անձամբ քանի անգամ ասել եմ (ընթերցողը թող չը զարմանայ, պ. Նուաէն ինձ յայտնի է եւ ծանօթ), որ ինձ՝ գործակալիս չեն հաստատել գիմնազիայի կրօնուսոյցի պաշտօնում. պ. Նուաէն լաւ գիտէ, որ միւս «ապէրապէրին» էլ թոյլ չեն տւել հայոց լեզուով կրօն դաս տալ, դարձեալ իր էշը քշում է ու քշում։

Պ. Նուաէն «Մշակի» 254 համարում երեւան է հանում ծխական ուսումնարանի օգտին եղած մի կտակ, 400 եւ 300 ր. գումարներ, յարուցանելով փողի խնդիրներ եւ յիշելով որ այդ խնդիրների ժամանակ եղել եմ աւագ ուսուցիչ եւ գործակալ, ընթերցողը գուցէ կասկածէ թէ, չը լինի այդ անիրաւ աւագ ուսուցիչը, որ այժմ գործակալ է, մի բան զարկել է եւ բերանը սրբել ուսւ կացել։

Որքան էլ ակամայ, բայց որովհետեւ խնդիրը փողի մասին է, ստիպված եմ մի քանի կենսագրական տեղեկութիւններ էլ յայտնել, որոնք գուցէ պ. Նուաէին հարկաւոր լինեն։

Եկատերինօդար եկել եմ ուսուցչական պաշտօնով 1889—90 ուսումնական տարվայ սկզբին. աւագ ուսուցիչ նշանակվել եմ 1890—91 ուսումնական տարում. Զօհրաբեանը մեռել է 1890 թ. մարտի 29-ին, երբ որ ես աւագ ուսուցիչ չէի. Զօհրաբեանի յուղարկաւորութեան մասնակցել եմ աշակերտների հետ, որով սկսվել եւ վերջացել է իմ յարակցութիւնը հանգուցեալի կտակի եւ կտակակատարի հետ։ Զօհրաբեանի կտակակատարը եղել է միայն հանգուցեալ Ղ. Սաղիմեանցը եւ ոչ ուրիշ ոք, որը եւ անուշ անելով կտակած գումարը՝ մօտ 1500 ր. ինքն էլ մեռել է, այժմ գնա ու պահանջիր։ 400 ր. մի գումարի ժողովելու եւ կորչելու պէտք իմ Եկատերինօդար ոտք դնելուց յետոյ եղած չէ։ 300 րուբլի գումարի մասին գիտեմ. այդ բանը ինձանից առաջ ուսուցչութեան տարում է եղել. անձամբ ծանօթ եմ գործին. ժողովողը Տէր-Գաբրիէլին քահանայ Բաղդասարեանցն է, որը 1891 թւից ի վեր այդ գումարը պահել է իր մօտ եւ

միայն երկու սենեակ մարդկանց բնակութեան համար։ Եղած գումարները թոյլ չէին տալիս աւելի մեծ ծախքեր անել եւ չինվող աների թիւը քչացնել՝ նրանց լիակատարութեան համար։

Սենեակները չինված են հողի մակերեւոյթից վեր, ինչպէս մեր քաղաքների աները։ Նրանք քարաշէն են, հաստատ հիմքերով, մի արշին խորութեամբ։ Կտուրները չինված են փայտից երկթեք կողերով եւ ծածկված են կամ տախտակներով, կամ «դրան» կոչված փայտաթերթերով (дрань, ղաւար, քեւթ)։

Երկու սենեակները չինված են միմեանց կից եւ ձգված են փողոցի երկարութեամբ։ Նրանցից մէկը, որ աւելի փոքրն է, ունի երեք դուռ՝ դէպի փողոց, դէպի միւս սենեակ եւ դէպի գիւղացու տան միւս բաժանմունքները, օրինակ դէպի գոմանոցը։ Այդ սենեակը մի տեսակ զաւիթի եւ պահեստատեղի դեր է կատարում։ Այդտեղ դրված են, օրինակ, հացի չանմարանը, գիւղատնտեսութեան գործիքներ, կըժեր, կարասներ եւ ուրիշ անօթեղէն։ Այդ սենեակը լուսամուտ չունի։

Միւս սենեակը, որ աւելի ընդարձակ է, ունի երկու լուսամուտ եւ մի վառարան։ Լուսամուտները նայում են դէպի փողոց։ Վառարանը հօլլանդական կամ ռուսական ձեւի մի վառարան է, որ յայտնի է մեր երկրում փուռ անունով։ Այդ վառարանի առջեւի մասում չինված է մի թոնիր այն նպատակով, որ կարող լինի ծառայել տեղական հաց պատրաստելու համար։

Մենք մանրամասն քննութեան ենթարկեցինք Վարդան Մարգարեանի համար չինած տունը։ Քանդեցինք պատերի մի մասը, որպէս զի տեսնենք նրա կազմութիւնը. փորեցինք հիմքերի մօտ, որպէս զի տեսնենք նրանց խորութիւնը։

Մարգարեանը շատ գոհ էր իր նոր տնից։ Նա իր կողմից արել էր մի քանի յաւելուածներ։ Տան առաջ չինել էր մի երկար եւ նեղ պատշգամբ, նոր տան չարունակութեամբ նա բարձրացրել էր մի նոր պատ բոլորովին նոյն ձեւով, ինչպէս նոր տունն ունէր։ Դա մխիթարական երեւոյթ էր։ Բացի այդ՝ երկու սենեակների մէջ նա բացել էր մի միջանցք, որպէս զի սենեակներից ոչ մէկը չը ծառայէր իբրեւ զաւիթ, այլ իբրեւ առանձին սենեակ։

Հետեւեալ տունը, որ մենք այցելեցինք, պատկանում էր մի խեղճ այրի կնոջ։ Այն նոր տունը, որ նրա համար չինել էին, նրա միակ հարստութիւնն էր։

—Աստուած երկար կեանք տայ մեզ օգնողներին, մրմնջաց այրի Էփրեմը, իմ զաւակների համար բուն չինողներին։

Նոր տան մէջ արդէն սկսվել էր կեանք։ Մի անկիւնում դարսված էին անկողնի ծալքերը, միւս անկիւններում տան պարագաներ, յատակի վրա հասիրների վրա փռված էին գարի եւ ցամիկ։

Ցանձնաժողովի միւս անդամները զբաղվեցին չափումներով, իսկ ես հետաքրքրվեցի անտեսական եւ կենցաղավարական հարց ու փորձերով։

—Վառել էք արդեօք այս նոր վառարանը, հարցրի ես։

—Այո, երկու անգամ, պատասխանեց այրին, լաւ տաքացնում է, միայն վառելիք շատ է պահանջում։

—Իսկ թոնիրը արդեօք ծառայում է իր նպատակին, հետաքրքրվեցի ես։

—Թոնրի մէջ, պատասխանեց նա, ես կերակուր եմ տաքացրել, փտած կաթից պանիր եմ չինել, բայց հաց չեմ թխել։ Հացի համար թոնիրը միայն կաւից կարելի է չինել։ Մենք վարպետ ենք այդ բանին, ինքներս չինում ենք։ Մեր թոնրում հացը լաւ կպչում է կողքերին ու եփվում, իսկ այստեղ նա կը պոկվի ու կը թափվի։

—Արա ուր է ձեր գոմանոցը, ուր են ձեր տան կենդանիները։

—Չունենք, աղքատ ենք, պատասխանեց այրին, տղերքս հովւութիւն են անում եւ մի բան վաստակում։ Այս գարին ու ցամիկն էլ մեր հողաբաժիններիցն է, որ տուել էինք մեր հարեւաններին կիսովի։ Մեր բաղից ցուրտը կարեց հացը եւ գարի շատ քիչ առաջացվեց։ Այս տունը այժմ մեր միակ հարստութիւնն է...

Այրին պատմեց իր քաշած նեղութիւնները. բայց նա վհատված չէր. նա յոյս ունէր իր որդիների վրայ։

Թողնելով Էփրեմին ես շտապեցի դէպի երբորդ տունը, որ չինված էր որբերի համար։ Հայրը մեռել էր, իսկ մայրը գնացել Մաջաղիտ գիւղը իր երկու երեխաներով, որոնցից մեծը իննը տարեկան է։ Որբերի հօրեղբայրը, որ նշանակված է խնամատար, հսկում է տանը։

—Պէտք է հսկեմ պահեմ տունը մինչեւ որբերի մեծանալը, ասաց խնամատարը, եւ յետոյ իրանց յանձնեմ։

—Իսկ դուք ինքներդ չէք ուզում օգտվել, հարցրի ես։

—Ես ունեմ իմ սեփական տունը։

Այցելեցինք եւ միւս աները։ Նրանցից երկուսի ներսը սուաղված էր եւ գեղեցկացրած։

Գիւղում զբաղված էին կալսելով։ Հաց ստացվել էր քիչ՝ ցրտերի պատճառով։ Աւելի աջող էր բուսել ցամիկը, որը աւելի է դիմանում ցրտերին։ Ցամիկը իւղաբեր հատիկներ ունի, մանր եւ դեղնագոյն։ Նրանից ստացված ձէթը բաւական համեղ է եւ փոքր ի շատէ մօտենում է կտաւատի իւղին։ Այս կողմերի գիւղերում կայ եւ մի ուրիշ իւղաբեր բոյս, որ յայտնի է «չալգեա» ։ Նա էլ սիրում է ցուրտ եւ խոնաւ տեղեր, բայց նրա տուած ձէթը այնքան էլ համեղ չէ։ Պէտք է նկատել, որ լեռների մօտ աւելի ցանում են ցամիկ եւ չալգեա, իսկ ներքեւներում, Ախալքալաքի չուրջը, կտաւատ։ Լաւ սերմացու ցամիկը բերել են տալիս Տաբացխուր լճի մօտ գտնվող Ղզլքիլիսա գիւղից։

Գիւղական ներկայացուցիչները վերջում դիմեցին յանձնաժողովի անդամներին, խնդրելով, որ գլխաւոր կոմիտէտը օգնէ նրանց՝ վերանորոգելու գիւղի եկեղեցին։ Յանձնաժողովի անդամները խոստացան զեկուցանել այդ մասին գլխաւոր կոմիտէտին, երբ վերադառնան Թիֆլիս։

Բեժանօ գիւղում մենք պարզեցինք բոլոր հիմնական խնդիրները եւ մնում էր ստուգել նոյնը միւս գիւղերում։ Մենք ուղեւորվեցինք դէպի Իխտիլա գիւղը։

Առաջին այցելութեան տպաւորութիւնը ընդհանրապէս գոհացուցիչ էր։

(Կը չարունակվի)

չէ յանձնում ոչ ոքի, չը նայելով որ քանի անգամ դիմել են նրան հասարակութեան ներկայացուցիչները։ Ուրեմն յայտնելով այդ գումարի տեղը, յուսով եմ, պ. Նուաէ, որ կաշխատէք տոկոսներով պահանջել եւ գործ դնել բարեգործական նպատակի համար։

Գործ. Արսէն ք. Վարդանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 26-ին, Նոցա Կայսերական Բարձրութիւններ Մեծ Իշխան Գէորգի Միխայլովիչ եւ Մեծ Իշխանուհի Մարիա Գէորգիեւնա մեկնեցին Թիֆլիսից դէպի Պետերբուրգ։

—

«Рус. Вѣд.» լրագրին հաղորդում են Պետերբուրգից, թէ նոյեմբերի 22-ին տեղի ունեցած ժողովում մայրաքաղաքի լրագիրների ռէպօրտէրները որոշել են միջոցներ ձեռք առնել մաքառելու ռուսաց հեռագրական գործակալութեան դէմ, որ խլում է աշխատանքը մամուլի մանր աշխատաւորների ձեռքից։ Ռէպօրտէրները բացի սրանից որոշեցին դիմել գրական ֆօնդին եւ խնդրել կարծիք յայտնելու, թէ սկզբունքով ով է իրանցից արդարացի՝ հեռագրական գործակալութիւնը, թէ ռէպօրտէրները։

—

Երեքշաբթի, նոյեմբերի 26-ին, Թիֆլիսի Արտիստական Թատրոնում ներկայացվեց Զուդերմանի նոր պիէսը «Կեցցէ կեանքը» ռուսերէն լեզուով։ Պիէսը շարժել էր հետաքրքրութիւն եւ գրաւել էր Թատրոն մեծ բազմութիւն։ Պիէսը պարունակում էր իր մէջ մի քանի խնդիրների լուսաբանութիւնը, որոնց թւումն են սէրը, իրաւունքը, [illegible] հարցը, հասարակական բարոյականութեան պահանջը, անձնական երջանկութեան հարցը։ Պիէսի պակասութիւնը նրանումն է, որ գործողութիւն քիչ կայ բեմի վրա եւ մեծ տեղ է տրված խօսակցութեան եւ դատողութեան։ Դերասանուհի Շատըլէն, որի բենեֆիսն էր այդ օր, խաղաց Բեատայի դերը բաւական առողջ եւ ստացաւ ծաղկեայ փունջեր ու թանգագին նուէրներ։ Միւս դերակատարներից աչքի էր ընկնում Կրաւով՝ բարոն Ֆէօլկերլինգի դերում։

—

Շաբաթ, նոյեմբերի 23-ին «Թիֆլիսի հակաալկօօլական ընկերութեան Հաւլաբարի բաժանմունքում» պ. Մուրաշկոյի կառուցած ժողովրդական Թատրոնում, կայացաւ վրաց սիրողների երկրորդ հանրամատչելի ներկայացումը, ռէժիսօրութեամբ պ. Իմէդաշվիլիի։ Խաղացին Ցագարելու «Ինչ տեսել ես, էլ չես տեսնի» 3 գործողութեամբ եւ «Խելքից պատուհաս» կօմէդիաները։ Աչքի էին ընկնում իրանց մտածված խաղով օրիորդ Բարբարեյլին եւ Ի. ու Իվ. Իմէդաշվիլիները։ Գովելի է պ. Մուրաշկոյի ձգտումը՝ ժողովրդական գործին ամենակերպ աջակցութիւն ցոյց տալու համար։ Միայն մի խորհուրդ կը տանք պ. Մուրաշկոյին, աշխատել, որքան կարելի է էժանացնել տեղերի գները, որովհետեւ այժմեան գները մատչելի չեն հասարակութեանը (10—90 կոպ.), ապացոյց, որ առաջին կարգերից մի քանիսը կիսով չափ դատարկ էին։ Թատրոնում առհասարակ հասարակութիւնը իրան անկարգ էր պահում։

—

Քութայիսի նահանգի ժողովրդական ուսումնարանների դիրեկտորը մի շրջաբերական գրութիւն է ուղարկել տարրական ուսումնարանների բոլոր ուսուցիչներին, որով արգելում է նրանց միջամտել հասարակական գործերին, որոնք անմիջական կապ չունեն այն ուսումնարանի հետ, որի մէջ իրանք պաշտօն են վարում։

—

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը աւելացրել է ժողովրդական տարրական ուսումնարանների ուսուցիչների ռոճիկը։ Ամսական նախկին ամենաբարձր ռոճիկը, որ 25 րուբլուց աւելի չէր, այժմ հասցրած է 30 րուբլու։

—

Բաթումի Սպիտակ քաղաքում տեղի ունեցած հսկայական հրդեհի գործը քննելով, Թիֆլիսի դատաստանական պալատը նոյեմբերի 25-ին, գիշերվայ ժամի 12-ին, արձակեց մի դատավճիռ, որով հաստատեց Բաթումի նահանգական դատարանի արդարացուցիչ վճիռը եւ պրօկուրօրի օգնականի վճռաջինջ գանգատն ու քաղաքացիական պահանջ յայտնողների խնդիրները Թողեց անհետեւանք։ Ինչպէս յայտնի է, այդ մեծ հրդեհը ոչ միայն անհագին նիւթական վնաս պատճառեց շատերին, այլ եւ բաւականաչափ մարդկային զոհեր տարաւ։

—

ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Աստրախանի հոգեւորականները զրկվեցին իրանց մի մեծ եկամուտից. արմատախիլ եղաւ «խաչահամբոյր» կոչված արդիւնքը։ Մկրտութեան, պսակի, տուն օրհնելու ժամանակ քահանան ծէսը կատարելու յետոյ իր ձեռի խաչը դնում էր մի ափսէի մէջ եւ տիրացուին էր տալիս, որ վերջինս էլ պտտեցնէ սենեակից սենեակ եւ փող ժողովէ։ Եւ ներկայ եղող հիւրերից ամէն մէկն էլ ստիպված էր լինում մօտենալ, համբուրել խաչը եւ ձգել ափսէի մէջ իր լումանը։ Եւ ահա Թեմիս առաջնորդ Արիստակէս արքեպիսկոպոսի կարգադրութեամբ վերջ է դրվում այդ սովորութեան։ Քահանաներից շատերը դէմքերը թթվեցրել են։ Բայց ժամանակը իրանը պահանջում է։ Քահանաների ռոճկի հարցը մթնոլորտի մէջ եղող հարցերից է, որը վաղ թէ ուշ անպատճառ կիրագործվի։ Մեր կրթված քահանաները (4 հոգի) առաջնորդից թոյլտւութիւն են խնդրել, որ թոյլ տայ իրանց ամէն կիրակի մի որոշ ծրագրով մի շարք քարոզներ խօսելու։ Սրբազանը միանգամայն համակրելով այդ միտքը՝ թոյլ է տուել»։

—

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶԻՑ մեզ գրում են. «Մեր թեմի առաջնորդը օրանից մի քանի օր առաջ իր մօտ կանչելով այստեղի ծխական քահանաներին եւ տիրացուներին, խիստ կարգադրեց, որ այսուհետեւ նրանք ոչ մի դէպքում չը մասնակցեն քէլեխներին եւ իրանց կողմից էլ աշխատեն վերացնել տալ այդ վնասակար սովորութիւնը։ Չը բաւականանալով պաշտօնական կարգադրութեամբ՝ կիրակի, ամսիս 24-ին, պատարագին եկեղեցում այդ մասին քարոզ էլ խօսեց, բացատրեց, որ այդ սովորութիւնը հեթանոսական է եւ միանգամայն վնասակար»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱՅԻՑ

Սուչավա, նոյեմբերի 18-ին

Բանիլլա, Ստանիսլավ, Չերնօվից, Սուչավա—մի մի գաղթավայրեր են դեռ։ Դիտապորան ծայր չունի. քիչ դէնը՝ Զիբենբիւրգենի լեռնային խորշերում ցրված են Ունգարահայ գաղութները, որոնց հետ դեռ սերտ կունենանք ծանօթանալու։ Կան ամբողջ գիւղեր հայ կալուածատէրերի անտեսական իշխանութեան տակ։ Բանիլլայի ամբողջ տարածութեան վրա իշխում են Բօօսեվիչ եղբայրները։ Հինգ հոգի են այնտեղ, բայց Բօօսեվիչները անհաշիւ են՝ Լեմբերգից մինչեւ Չերնօվից։ Նրանց մէջ բազմաթիւ են աչքի ընկնող բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, քաղաքական գործիչներ։ Մինը պարլամենտի անդամ է, միւսը Լանդտագի, երրորդը բարձր դատաստանական ատեանի եւ այլն։

Երեք տոհմեր նշանաւոր են Գալիցիայում ու Բուկովինայում՝ Աբրահամօվիչ, Բօօսեվիչ եւ Պրունկուլ։ Պրունկուլները հռչակ ունեն, իբրեւ ամենից աւելի «ազգասէր»։ Այդ տոհմի ծեր ու երիտասարդ ներկայացուցիչներին կը հանդիպէք Չերնօվիցում, Սուչավայում եւ Ռումանիայի զանազան քաղաքներում։ «Պրունկուլ» ռումաներէն նշանակում է մանուկ։ Սուչավայում այդ անունով գոյութիւն ունի մի փողոց։ Պ. Վարդերես Պրունկուլ, տեղիս լուսաւորչական համայնքի գլուխը, անցեալ օր նկարելով Պրունկուլների տոհմածառը, ասաց, որ իրանց ազգանունը եղել է հաւանօրէն Մանուկեան։

Ընթերցող, չը տաղտկանաս գենեալօգիական այս մանրամասնութիւններից. անունները մետամօրֆօզի ենթարկելը վաղուց ի վեր հայի բնորոշ յատկանիշն է եղել. եւ նա այսօր էլ շարունակվում է։ Օտարացման—դէթ մասնակի—պրօցէսի մէջ նա խաղացել է իր որոշ դերը. մետամօրֆօզը երբեմն այնքան կատարեալ է լինում, որ դժուարանում էք անունների ծագումը որոշել։ Այս իրողութիւնը, ինչպէս գիտէք, տեղի ունի եւ հայրենիքում... Եթէ Կովկասի Տէրտէրեանը ձեւափոխվելով՝ դառնում է Պօպօվ, զարմանալի չէ, որ Բուկովինայում Մանուկեանը դառնում է Պրունկուլ, Գաբրիէլեանը դառնում է Կապրի։

—

Բուկովինայի մէջ հայախօս հայեր կը հանդիպէք միմիայն Սուչավայում։ Չերնօվից կան մի երկու ընտանիք միայն, ուր հասկանում են, եթէ ոչ խօսում—մայրենի լեզուն։ Սուչավան ունեցել է մօտաւորապէս Կուտիի ճակատագիրը։ Երբեմն չէն ու հարուստ հայ գաղթավայրը այժմ բաւական ողորմելի տեսք ունի։ Բացի մի քանի խոշոր կալուածատէրերից ու պետական պաշտօնեաներից՝ հայութիւնը պրօլետարիատի վիճակումն է այստեղ։

Հայոց փողոցի վրա ձեր աչքին են զարնվում խոշոր տառերով յայտագիրներ՝ Café Armenien, Armenische Schule, Armenischer Verein «Ani»,—բայց դրանք կարծես ռէկլամի համար են այնտեղ դրված. տակը բան չը կայ։ «Անի» ընկերութիւնը Անիի վիճակին է ենթարկվել արդէն։ Դպրոցում սովորողների մի չնչին տոկոս են միայն կազմում հայ մանուկները. ճիշդ է՝ այդ վերջինները առհասարակ քիչ են Սուչավայի մէջ։ Քահանան դառնութեամբ էր շեշտում այդ պակասը. «անէծք է կարծես. մանչ չի ծնվեր»... Տէր հայրը քանիցս յորդոր է կարդացել տեղական հարուստներին, որ Թիւրքիայից որբ հայ մանուկներ բերել տան՝ հայութիւնը, տեղը պահպանելու համար։ Կանանց մի ընկերութիւն է կազմվել նորերս՝ չքաւոր հայերին օգնելու նպատակով. ցանկանք գէթ նրան աջողութիւն։

Հայերը այստեղ լուսաւորչական են գրեթէ բոլորը։ Չորս հայ եկեղեցի կայ այս փոքրիկ քաղաքում եւ բաւական ճոխ։ Առաջները սօթն է եղել, երեքը կործանվել են։ Մի անգամ փորձի համար գնացի ժամերգութեան եւ դատարկ գտայ։ Տէր հայրն էր իր երկու տիրացուներով... Ասենք՝ ցուրտ է, տառապանք... Աղօթելն էլ չէ՞ որ «կատեգօրիկ իմպերատիվ» չէ, նա պահանջում է որոշ պայմաններ, օրինակի համար հէնց տաք օդ...

Սօթ եկեղեցի։ Եւ որքան թիւ հաւատացեալների համար... Սուչավան ունի այժմ ընդամենը 15—20 հազար բնակիչ, որից 40—50 տունը միայն հայեր։ Դարեր առաջ, «[illegible]» ժամանակները եղել են այստեղ հաւանականօրէն մի 3—4 հազար հայ...

Քահանան սովորաբար մէկի մէջ է ժամ ասում, բայց որպէս զի միւս երեքը չը խռովեն, երբեմնապէս նրանց էլ է «աւատ» անում։

Սօթ եկեղեցի։ Մօղան հնուց է. հարուստ հայերը իրանց ազգային կամ անհատական ճնափառութեանը գոհացում տալու համար ուրիշ միջոց չեն իմացել, բայց եթէ եկեղեցիներ կառուցանել։ Այդ օրհնված սովորութիւնը այսօր էլ շարունակվում է, ի փառս ազգութեան...

Սունկի պէս բուսնում են եկեղեցիները։ Շուտով մէկն էլ Պարիզում կը կանգնէ. մատուռը հերիք չէր. շատ էին սեւր յաճախորդները... Հօսհօսների եւ fainéant գրչակների համար մի կենտրոն էր պէտք, որ յաճախ համախմբվէին ու իրար բզկտէին։ Հարիւր հազարները կերթան, հայ կրեսոսը իր «բարեպաշտութեամբ» ու առատաձեռնութեամբ պիտի զարմացնէ ֆրանսիացիներին... Իսկ ֆրանսիացին, որ մեր բուրժուայի պէս լուսնի վրա չէ ապրում, մտածում է արդէն. «ողորմելի հայ, մենք կոպէկ-կոպէկ դրամներ հաւաքենք քո սովալլուկ եղբայրներին ապրեցնելու համար, իսկ դու միմիայն նրանց հոգիների փրկութեան մասին կը մտածես»...

Մեղք. բայց ինչ արած, այդպէս ամէն բան Թարս է գնում մեզնում, պահանջի եւ առաջարկի մէջ ոչ համաչափութիւն կայ, ոչ հօմօժէնութիւն։ Ուր 40—50 հայ կայ, այնտեղ մի փառաւոր ժամ պիտի կանգնէ։ Երկու ամիս առաջ, երբ Վիեննա էի, տեղացի վաճառականներից մինը յայտնեց ինձ, որ այնտեղ եւս եկեղեցու հարցը լուրջ զբաղեցնում է մեր ազգայիններին... որոնք, սակայն, ամօթ է ասել, չեն կարողանում պահպանել անգամ բարեգործական մի համեստ ընկերութիւն, որ հիմնվել է քիչ առաջ մի խումբ երիտասարդների ջանքերով։

Եկեղեցիներ, միշտ եւ ամէն տեղ եկեղեցիներ... Թող զոհերը ճչան մեր շուրջը, թող Թշուառութիւնը մինչեւ երկինք աղաղակէ. մենք կը խցկենք մեր ականջները եւ աւանակի յամառութեամբ մեր վաղեմի մօղան առաջ կը քշենք—մենք եկեղեցիներ կը շինենք։

Ո՞ւր ես Խորենացի...

—

Չերնօվից եւ Սուչավա—երկու հայ գաղութներ, մինը կաթօլիկ, միւսը՝ լուսաւորչական,—նկարագրել էին ինձ, իբրեւ երկու անտագօնիստներ, բայց ես դրա հակառակը գտայ։ Ես ականատես եղայ բազմամարդ ժողովների, ուր կաթօլիկ եւ լուսաւորչական քահանաներ ու հաւատացեալներ՝ Բուկովինայի այլ եւ այլ կէտերից հաւաքված՝ վիճում էին ընդհանուր հարցերի մասին եւ միահամուռ որոշումներ ձեւակերպելով պարտաւորվում էին մի կողմը թողնել դաւանական խնդիրները եւ աշխատել եղբայրաբար, թեւ թեւի տուած... Ճիշդ է, առաջին անգամն էր կատարվում այդ մերձեցումը, բայց դրանից դուրս էլ ես առհասարակ չը նկատեցի որ եւ է անտագօնիզմ երկու դաւանութիւնների մէջ,—ընդհակառակը։ Երանի այդպէս լինէր եւ հայրենիքում, ուր կրեսոսները—պարզ հոգեհանգստի խնդիրներում անգամ ցոյց են տալիս տաճկական ֆանատիկոսութիւն։ Դիասպօրայի մէջ համբերողութիւնը դաւանական հարցերում նուիրական պարտք է։ Քաղաքակրթութեան հետեւանքն է արդեօք...

Ego

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Новое Время» լրագիրը, քննելով Թիւրքաց կառավարութեան յայտարարած ծրագիրը բարենորոգումներ մտցնելու վերաբերմամբ Մակեդօնիայում, ասում է հետեւեալը. «Իբրեւ պատասխան այն ճնշմանը, որ Ռուսաստանը եւ Աւստրօ-Ունգարիան գործ դրին Թիւրքիայի վրա, վերջինը շտապեց հրատարակել ռէֆօրմների մի ծրագիր, որով կամենում է բաւականացնել ոչ միայն Մակեդօնիան, այլ եւ ընդհանրապէս իր բոլոր եւրօպական նահանգները։ Այդ ծրագիրը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ հնչուն բառերի եւ ընդհանուր խօսքերի շատ համարձակ ժողովածու, որ զուտ օպէրէտային բնաւորութիւն ունի։ Այնպիսի լուսաւորված ռէժիմի տակ Թիւրքիայի եւրօպական վիլայէթները, ի հարկէ, կը ծաղկեն կախարդական գաւազանի մի շարժումով. խաղաղութիւնն ու արդարադատութիւնը կը տիրեն այնտեղ. կրթութիւնն ու արդիւնագործութիւնը կը թափեն ազգաբնակութեան վրա իրանց բարիքները եւ, որ գլխաւորն է, Թիւրքերի կարծիքով, Եւրօպան ձեռք կը քաշէ իրանցից... Եւ ապա Թիւրքիայում ամէն ինչ կը մնայ այնպէս, ինչպէս եղել է հին, բարի ժամանակներում։ Բայց պէտք է ենթադրել, որ Եւրօպան չի բաւականանայ այն գրաւիչ պրէսպէկտիվը դիտելով միայն, որ նրա առաջ բաց են անում Մահմեդի խորամանկ պաշտօնները»։

—Կ. Պոլսից գրում են «Arménie» լրագրին, որ Բ. Դուռը հաղորդեց անգլիական կառավարութեանը իր վճռի մասին հեռացնելու զօրքերը Ադէնի շրջանից։

—Արտասահմանեան լրագիրներին հաղորդում են Կ. Պոլսից, թէ լրտեսութիւնը այժմ մտել է մուրացիկ ազքատների դասակարգի մէջ, որոնց թիւը Կ. Պոլսում աւելի է, քան աշխարհիս որ եւ է ուրիշ մեծ քաղաքում։ Մուրացկանները յանդգնութեամբ մօտենում են անցորդներին եւ ողորմութիւն են խնդրում ասելով. «ի սէր Սուլթան Համիդի»։ Սկզբում ոչ ոք չէր կարող կարծել, թէ այդ մուրացկանները լրտեսներ են. բայց շուտով մի քանի քրիստոնեաներ եւ Թիւրքեր, որոնք իբր մերժել են ողորմութիւն տալ՝ հայհոյական խօսքեր արտասանելով սուլթանի հասցէին, բանտվեցին ոստիկանութիւնից եւ բանտարկվեցին։ Հասարակութիւնը այնքան վախեցած է, որ չէ համարձակվում մերժել որ եւ է մուրացկանի խնդիրը, ընդհակառակը՝ ամենքն աշխատում են քաղցրութեամբ վարվել նրանց հետ եւ 10—20 փարայի տեղ տալիս են երկու-երեք անգամ աւելի։

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

27 նոյեմբերի

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ «Morning Post» լրագրի հաղորդած տեղեկութեան համեմատ, արտաքին գործերի մինիստրութիւնը հաւանութիւն է տալիս, որ Անգլիան եւ Գերմանիան ուլտիմատում առաջարկեն Վենեցուէլային, որոնք ափ կիջեցնեն Վենեցուէլում ծովային զօրաբաժիններ եւ կը գրաւեն մաքսատունը մինչեւ հարցերի կարգադրելը։ Միացեալ-Նահանգները չեն խառնվի գործին։

ԴԱՐՄՇՏԱԴՏ։ Մեծ Իշխան Սերգի Ալէքսանդրովիչ իր ամուսնու հետ ժամանեցին եւ դիմաւորվեցին մեծ դուքսի, Բատտէնբէրգեան Լիւդվիգ պրինցի եւ ռուսաց դեսպանի կողմից։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Ֆրանսիան բողոք ներկայացրեց Բ. Դրան, որ Տրիպօլիցի, Սարի, Մօնաէզերի եւ Ջէնինի շրջաններում կազմակերպվում է միլիցիա։

ԼԻՎԱԴԻԱ։ Նոյեմբերի 26-ին Լիվադիական պալատի եկեղեցում մաղթանք կատարվեց, որին հրաւիրվեցին Եալտայում եւ նրա շրջականերում գտնվող Գէօրգեան բոլոր ասպետները եւ այն զինուորները, որոնք զինուորական այդ նշանն ունեն։ Զինուորների համար պատրաստված էր ճաշ։ Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց բաժակ բարձրացնել զինուորական այդ շքանշանն ունեցող ասպետների համար, արժանացնելով նրանց ողորմած խօսակցութեան։ Ժամը 12-ին

պալատի սեղանատանը Նախաճաշիկ կայացաւ օֆիցէրների համար: Թագաւոր Կայսրը բարեհաճեց խմել գէօրգեան ասպետների կենացը: Նախաճաշից յետոյ Նորա Կայսերական Մեծութիւնները բարեհաճեցին բաղդաւորեցնել խօսակցութիւններով բոլոր հրաւիրվածներին:

ՎԻՑՄԱՐ: Մեծ դուքսը նշանված է պրինցեսս Կարօլինա Րէյսի հետ:

ԼԱԳՈՒԷՅՐԱ: Գերմանական եւ անգլիական ներկայացուցիչները հեռացան Կարակասից, ուրովհետեւ վէնէցուէլական կառավարութիւնը պատասխան չը տուեց ուլտիմատումին:

ԿԻԵՎ: Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան կառավարիչը Ժիտօմիրում այցելեց եկեղեցական դպրոցը եւ մինիստրական դպրոցը, որի ժամանակ Զինգէր մատնացոյց արեց այն պատվող կարծիքի սխալը, թէ երկու տիպի դպրոցների արդիւնաւէտ գործունէութիւնը մէկ տեղում հնարաւոր չէ: Ժողովրդական կրթութեան պահանջները կատարելապէս արդարացնում են մինիստրութեան եւ ուղղափառ դաւանութեան վարչութեան միաժամանակ աշխատանքը. անհրաժեշտ է միայն, որ աշխատանքը տարվի հնարաւոր համաձայնութեամբ եւ պատահող անտեղի փոխադարձ հակաճառութիւններից համաձայն Նորին Կայսերական Մեծութեան կամքի եւ յիշեցրեց, որ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան ծառայողները պարտաւոր են խուսափել մինչեւ անգամ այդպիսի երկպառակութիւններից:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: «Правительственный Вѣстникъ» լրագրում տպված է ֆինանսների մինիստրութեան հաղորդագրութիւնը, որով նախազգուշացնում է հողերի բարձր գներով սպեկուլեատիվ առեւտրի դէմ:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԷԼԻ ՄԵԿ ԶՈՀ

Կօմէդիա հինգ արարուածով, հեղինակութիւն Գաբրիէլ Սունդուկեանցի
Երկրորդ տպագրութիւն ուղղած
Գինն է 1 ր.
Վաճառվում է Թիֆլիսում՝ «Կենտրօնական» եւ «Կովկասեան» գրավաճառանոցներում: 5—5

Հարկաւոր է

ՄԻ ՀԱՅ ԱՂԱԽԻՆ: Բարեատինսկայա փողոց № 8 բնակարան, իշխ. Մ. Թումանեանի: 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՈՒՊՐԱՎԱՆ

սրանով հաղորդում է ի տեղեկութիւն ընդհանուրի, որ այս տարվայ նոյեմբերի 28-ին, ցերեկվայ ժամի 1-ին, նրա դիւանատանը տեղի կունենայ աճուրդ՝ կապալով տալու. 1) Հաւլաբարի քաղաքային հողաբաժինը՝ 1829 դեսետին եւ 1860 քառակուսի սաժէն տարածութեամբ եւ 2) Կուկիայի քաղաքային հողաբաժինը 888 դեսետին եւ 1860 քառ. սաժէն տարածութեամբ վարուցանքի, խոտաքի, արօտների եւ այլ տնտեսական պարապմունքների համար: Պայմանագիրը կարելի է տեսնել ուպրավայի 4-րդ բաժանմունքի դիւանատանը բոլոր լի օրերը ժամի 9-ից մինչեւ 3-ը: 3—3

ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ

գրախանութը ընդունում է բաժանորդագրութիւն առաջիկայ 1903 թւականի, հետեւեալ օրաթերթերի եւ ամսագրերի համար:
«ՄՇԱԿ», օրաթերթ, տարեկան 10 ր.
«ԱՐՇԱԼՈՅՍ» շաբաթական 2 անգամ—8 ր.
«ՄՈՒՐՃ», ամսագիր, տարեկան 10 ր.
«ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ», շաբաթաթերթ—6 ր.
«ԲԱԶՄԱՎԷՊ», ամսաթերթ—4 ր.
«ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ», ամսաթերթ 4 ր.
«ԼՈՒՄԱՅ», երկամսեայ հանդէս—6 ր.
„Журналъ для всѣхъ» պատկերազարդ ամսաթերթ—1 ր.
«ԲԱՆԱՍԷՐ», ամսաթերթ—6 ր.
«ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ», երկամսեայ—3 ր.
«Լիակատար բառարան ռուսերէնից հայերէն», Դաղբաշեանի—6 ր.
«ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ», երեք հատոր, փառակազմ—4 ր.
Ստացված են ռուսերէն, հայերէն եւ վրացերէն զանազան տեսակ պատի, ծոցի եւ սեղանի օրացոյցներ: Գումարով գնողներին զիջում կը լինի:—Ցանկացողներին կարող ենք վերադիրով ուղարկել, եթէ պատուէրի հետ ըստացվի կանխավճար:
Դիմել՝ Тифлисъ. Книжный магазинъ „Гуттенбергъ", Лорисъ-Меликовская ул.; № 11. Г. Галустяну. 2—3

Ընդունում եմ պատուէրներ

մահարձանների, պորտրէտների եւ կիսարձանների, գլխաւորապէս բնականից: Նոյնպէս տալիս եմ մասնաւոր դասեր արձանագրութիւնից եւ նկարչութիւնից: Ատելիէս գտնվում է Արտա-Արադակայա հրապարակի վրա, տուն № 2—16: 1—3

ՀՐԱՒԷՐ

Դեկտեմբերի 1-ին, կիրակի, ս. պատարագից յետոյ, ժամի 11-ին լինելու է ԹԱՆԴՈՅԵԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ծխականների ժողով բարեկրօն Ներսէս քահանայ Ղամազեանցին կենսաթոշակ նշանակելու մասին: Ուստի՝ խնդրում եմ վերոյիշեալ եկեղեցու յարգելի ծխականներին ներկայ գտնվել որոշեալ օրն ու ժամին յիշեալ ժողովի զբաղմունքներին մասնակցելու համար:
Թիֆլիսի հայոց եկեղեցիների գործակալ՝
1—3 Գրիգորիս քահ. Երզնկեանց

ՀՐԱՒԷՐ

Դեկտեմբերի 1-ին, կիրակի, ս. պատարագից յետոյ, ժամի 11-ին, լինելու է ԷՋՄԻԱԾՆԵՑՈՑ Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԾԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎ՝ երէցփոխի նոր ընտրութիւն կատարելու: Ուստի՝ խնդրում եմ վերոյիշեալ եկեղեցու ծխականներին որոշած օրը եւ ժամին շնորհ բերել նոյն եկեղեցին՝ նշանակած զբաղմունքներին մասնակցելու:
Գործակալ Թիֆլիսի հայոց եկեղեցիների՝
1—2 Գրիգորիս քահ. Երզնկեանց

Բ Ա Ց Վ Ա Ծ Է
ՆՈՐ ԴԵՂԱՏՈՒՆ

այս նոյեմբեր ամսի 19-ից, 5-րդ քաղաքամասում, Սիօնի եւ Իռակլիեվսկայա փողոցների անկիւն, Զիթախովի նախկին տանը:
Վ. Կ. ՊՐԷՑՁԲԷՐԳԻ
3—3

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՌՕՍՏՕՎՈՒՄ ԴՕՆԻ ՎՐԱ, Ս. Սմբատեանցի մասնաւոր ուսումնարանում, որտեղ աւանդվում են հայոց կրօն, ռուսաց լեզու, հայոց լեզու, թուաբանութիւն, ռուսաց եւ հայոց գեղագրութիւն, շարունակվում է հայ աշակերտների ընդունելութիւնը: (հ) 3—7

Բ Ա Ց Վ Ա Ծ Է
„ՄՈՒՐՃ"
ԳՐԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳՐԻ
1903 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

1903 թւականին «ՄՈՒՐՃՈՒՄ», ի միջի այլոց, տպվելու է Ա. Ահարոնեանի մի նոր մեծ վէպ՝ «ՄՐՐԻԿԻ ՍՈՒՐԲԸ», շարունակվելու է Լէօի «Հայոց Գրականութիւնը», որ ընդհատված էր 1902 թւին, թարգմանվելու են Ա. Ուօլլէսի «ՀՐԱՇԱԼԻ ԴԱՐԸ» յայտնի գրուածքը եւ Է. Զօլայի վերջին՝ «ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ» վէպը:
Բաժանորդագինը. ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ՝ տարեկան 10 ր., ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՈՒՄ՝ 12 ր.
1/2 տարին 6 » » 7 »
«Մուրճ» ամսագրին կարելի է գրվել. ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—խմբագրատանը (Ճավճավաձեան փողոց—արքունական թատրոնի դիմացի փողոցը—տուն № 16) եւ «Գուտտենբէրգ» գրավաճառանոցում:
ԲԱԼԱԽԱՆԻ—պ. Մ. Տէր-Դանիէլեանի մօտ, «Անդրանիկ» ընկ. գործարանում:
ԲԱԳՈՒ—պ. Յ. Մուսինեանի մօտ, Գրանօվօդսկայա եւ Մալականսկայա փողոցների անկիւնում, տ. Մուսա-Նաղիեվի:
ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ՏԵՂԵՐԻՑ պէտք է դիմել՝ Тифлисъ, въ редакцію „Мурчъ".
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ՝ Tiflis, Rédaction de la revue «Mourtch»
Ծանօթութիւն. Ով դժուարանում է տարեկան բաժանորդագինը (10 ր.) վճարել միանուագ՝ կարող է տալ մաս-մաս,—սկզբում 5 ր., մայիսի 1-ին 3 ր. եւ յուլիսի 1-ին մնացած 2 րուբլին: Ապառիկ կամ ձրի ամսագիրը ոչ ոքի չէ ուղարկվում:

Պատիւ ունիմ յայտնելու պ. պ. վաճառականներին, որոնք կը կամենային գործ ունենալ Վ Ա Ր Շ Ա Վ Ա Յ Ի հետ, որ ես վաղուց արդէն վերաբնակված լինելով Վարշավայում, յանձն եմ առնում եւ կատարում եմ ամենայն տեսակ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Եւ իմ բազմամեայ հմտութեամբ առեւտրական ասպարէզում օգտաւէտ կարող եմ լինել ինձ դիմող վաճառականներին, որոնց խնդրում եմ դիմել ինձ հետեւեալ հասցէով.
ВАРШАВА.Медовая 17, кв. 33. Минасу Яргулову. (Կ. Հ.) 33—50

Յանձնարարական Վաճառատուն եւ Գրասենեակ

ԶՕՒՐԱԲ ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԽՐԽՐԵԱՆՑԻ
ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ
որտեղ կատարվում են ամեն տեսակ ապրանքներ գնելու, վաճառելու եւ տեղափոխելու յանձնարարութիւններ՝ ամենայն ճշգրտութեամբ եւ ձեռնտու պայմաններով: 2—3

„Փ. Ն. ՓՐԻԴՕՆԵԱՆ"

ԿՕՆՖԷՏԻ ԵՒ ՇՕԿՕԼԱԴԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
Կովկասեան գիւղատնտեսական ցուցահանդէսում մեր պատրաստած ապրանքները արժանացան—Կովկասում կոնֆէտի արդիւնաբերութեան
ՄԻԱԿ ՄԵԾ ԱՐԾԱԹԵԱՅ ՄԵԴԱԼԻ
Առանձնապէս յանձնարարում ենք. ՌԱՀԱԹ-ԼՕԽՈՒՄ, Կարամէլ «ԻԻԲԻԼԷՅՆԱՅԱ» եւ առհասարակ բարձր յատկութեան կարամէլներ մրգեղէնով:
Գործարանում աշխատում են մայրաքաղաքի նշանաւոր վարպետներ:
Պատուէրներով դիմել. Թիֆլիս, Գավրօվսկայա փողոց, սեփական տուն
Գործարանի հեռախօս № 362, գործարանական խանութինը № 772:
83—100

Ոսկեփ 1865 թ. Ոսկեփ 1889 թ.
Ն.-Նովգորոդ 1870 թ. Նիժնի-Նովգորոդ 1896 թ.
ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐԻ
ԵՒ ՌԷՏԻՆԻ ՈՒՐԻՇ ԻՐԵՂԷՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐԸ ՊԱՐԳԵՒ (GRAND-PRIX)
Պարիզի ցուցահանդէսում տրված է Ռուսաստանից ՄԻՄԻԱՅՆ
ՌԷՏԻՆԻ ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐԱՅԻ ՌՈՒՍ-ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ
ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ
որ հիմնված է 1860 թւականին
Նշանավոր են Ր Է Տ Ի Ն Ի Կ Ր Կ Ն Ա Կ Օ Շ Ի Կ Ն Ե Ր գնելիս ուշադրութիւն դարձնել կրունկներ հետեւեալ կնիքի վրա

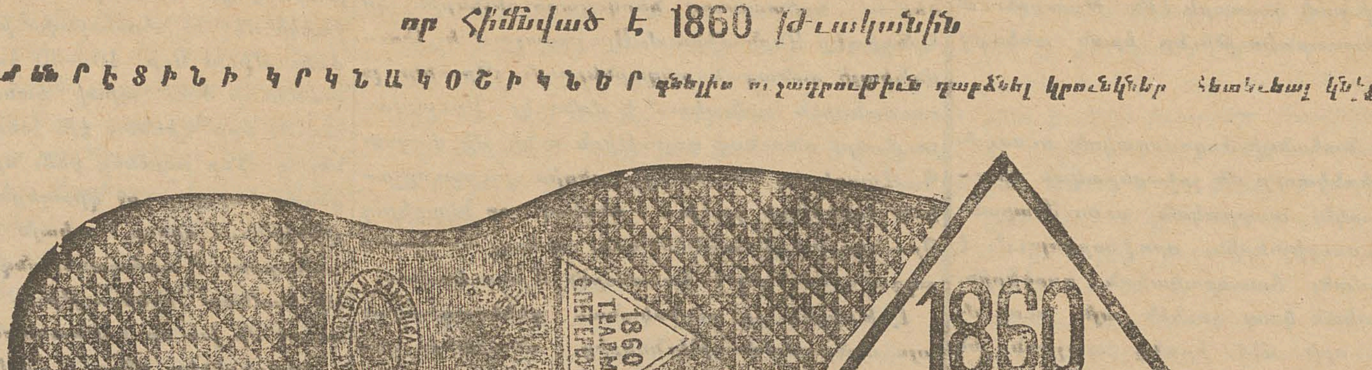

Մանաւանդ ընկերութեան հիմնարկութեան «1860» թւականի եւ «Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ», խօսքերի վրա՝ կարմիր եռանկիւնու մէջ (գործարանի կնիքը):
ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱԽՍ ԿԱՏԱՐՈՒՄ Է
„ԼԷՕՊՕԼԴ ՆԷՑՇԷԼԷՐ" առեւտրական տուն
Ս.-Պետերբուրգում, Մոսկվայում, Ռիգայում, Օդէսայում, ՌՕՍՏՕՎՈՒՄ ԴՕՆԻ ՎՐԱ Եկատերինբուրգում, Իրկուտսկում եւ Խարկովում.
11—35